

autonomous formations proposed that the subjects of the federation "are equal in relations to the federal bodies of power". They also adopted clauses stating that a republic is a sovereign state within the federation, while a kray, oblast, a city of federal importance, an autonomous oblast or an autonomous okrug are state formations. Republics could establish their own citizenship, while citizens of the federation would have the same rights of the republic they live in. (BBC SWB, SU/1715 B/1. 15 June 1993).

23. Even in Kazakhstan, with its extremely mixed population and relative tolerance, the legislator wish to extend citizenship to all Kazakhs living 'abroad'.

24. Tuva enjoyed at least nominal independence between August 12, 1921 and October 11, 1944 when it was incorporated into the USSR.

25. Interfax, 9 July 1993.

26. *Izvestia*, 13 April, 1993.

27. BBC SWB, SU/1712 B/15. 11 June 1993.

28. *ibid*

29. Authorities of eleven other oblasts put forward similar questions to their voters. In St Petersburg 80% of the voters voted in favour of the city being given the status equivalent to an autonomous republic.

30. David Hearst. "City with an appetite for shocking the Moscow despot". *The Guardian*. 15 June 1993.

31. For background to the proclamation see: Aleksandr Pashkov, "Escalation of dispute among components of the federation: Ural Republic proclaimed". *Izvestia*, 3 July 1993.

32. The plebiscite was held in conjunction with the all-Russia referendum. In addition to the four questions proposed by president Yeltsin, voters in Sverdlovsk were asked if the oblast should become a republic. Overwhelming majority voted in favour.

33. *Izvestia*, 3 July 1993.

34. The decision is to be confirmed by a referendum held in the territory in the autumn of 1993.

35. ITAR-TASS, 9 July 1993.

36. There have been only sporadic and very limited signs of regional cooperation on selected issues between some of the subjects of the Federation. For instance in July 1993 Nizhniy Novgorod oblast and the Republic of Mari-El began discussing a united economic policy in the Volga region and established a united statistical system.

Wenn jemand eine Reise tut, so kann er was erzählen¹ – Några nutida svenska politikers minnen

Människolivet ger tillfällen till tillbakablick och reflektion: Vad gjorde jag? Var det värt priset? Betydde det något för någon annan?

Inom litteraturvetenskapen finns en välutvecklad diskussion om, främst, biografins plats och relevans. I vilja till nytänkande introducerades under 1960- och 70-talen analysinriktningar vi känner också från statsvetenskapen: fenomenologi, hermeneutik, strukturalism etc. I fokus stod förklaringsmodeller av social och strukturell art. Pendeln har nu åter

börjat svänga, och människan återges sin plats i livet. Att knyta samman liv och verk "... gör litteraturen betydelsefull på ett sätt som inte kräver en i hög grad specialiserad vetenskaplig eller språkfilosofisk kompetens av den vanliga läsaren, utan helt enkelt en viss inlevelseförmåga och livserfarenhet." (Wrede 1989, 13)

Tankar kring en social biografi har utformats inom sociologin. Den vill berätta om en okänd, maktlös människas livsförlopp, vägen och målet; livscykeln (Bernler & Bjerkman 1990).

Under det sista decenniet har ledande svenska politiker givit ut sina minnen, i olika former. Finns där ett specifikt bidrag som självbiografien tillför vår kunskap om politiken? Hur skulle en vidare diskussion se ut vad gäller

den politiska självbiografins karaktär samt betydelse för vår förståelse av svensk politik?

Inledningsvis karaktäriseras de valda självbiografiska verken tillsammans med en redovisning av innehållet. Den politiska personen ägnas därefter hela intresset. Vem skriver memoarer, och varför? Vad vill man uppnå genom politiken? Varför lämnar man det politiska livet?

Ny verklighet, nya villkor

Regeringsskiftet och s k affärer har gett oss fler före detta toppolitiker. Det ökade antalet utgivna politiska biografier är en konsekvens av en förändrad politisk verklighet. En till sin karaktär ny politisk individualisering har utvecklats och legitimerat ett intresse kring politikern som person. Inslag av personval i valsystemet planeras, och kommer likaledes att öka den personliga komponenten i politiken. Massmedias allt starkare exponering av politiker väcker ett behov av en motbild. I en biografi får den enskilde politikern själv föra sin talan.

Samtidigt frambringar politisk rörlighet, individualisering, exponering samt ett kommande inslag av personval ett legitimt behov hos vanliga medborgare att få såväl den politiska personen som politiken belyst i ett annat sken än massmedias.² I en biografi möts politiker och medborgare så att säga på lika villkor. Författaren vänder sig till en enskild läsare.

Båda dessa utgångspunkter inbjuder i sin tur till intellektuella och granskande uppgifter.

En ytterligare aspekt, som inte är representerad här, på politiska biografier är de som publiceras som led i partipolitiska kampanjer, som del i marknadsföring. Avsikten är att påverka väljarna genom känslomässig identifikation. Som exempel vill jag nämna boken om Ingvar Carlsson till valrörelsen 1991.

Det specifika bidrag minnesteckningar kan tillföra vår kunskap om politiken gäller kanske i första hand den politiska personen och olika ledarstrategier. Det är också väsentligt att särskilja de olika karaktärerna hos en dagbok, en memoar eller en självbiografi, samt om politi-

kern själv för pennan. En vidare diskussion kring politiska minnen som genre avser jag att utveckla i annat sammanhang.

Dagbok, memoar, självbiografi

Några av det senaste decenniets mest uppmärksammade politiska memoarer härrör från två partiledare, Gösta Bohman och Ulf Adelsohn, en f d finansminister, Kjell-Olof Feldt, och två kvinnliga f d statsråd, Britt Mogård och Anna-Greta Leijon.

Den enda egentliga dagboken bidrar Ulf Adelsohn med (jfr Wuthenow 1990). Vi får del i partiledarens och privatmannens vardag och känslor. En äkta dagbok saknar ett analyserande och tolkande moment av ett händelseförlopp, och blir fr a ett individuellt vittnesbörd och uttryck för en personlighet.

Övriga skrifter är berättelser tillkomna i efterhand. Den mänskliga viljan har redigerat materialet. En intellektuell bearbetning har gett distans.

Gösta Bohman och Kjell-Olof Feldt har skrivit politiska memoarer. Gösta Bohman vill belysa och förklara vissa händelseförlopp: Högers 70-tal, Olof Palme, det borgerliga regeringsarbetet. En fragmentarisk tillbakablick och framtidsvy över svenskt politiskt liv och politik ges. Vi får även en kort personlig bakgrundsteckning.

Kjell-Olof Feldts memoarer är "personliga politiska upplevelser" från regeringsarbetet 1982–91 (Feldt 1991, 7). Han behandlar också oppositionstiden 1979–82. I en efterskrift resonerar han kring statsministerns uppgift, regeringsarbetet och finansdepartementets centrala roll. Här finns inga naturskildringar, inga personliga uppgifter.

Såväl Britt Mogårds som Anna-Greta Leijons böcker är självbiografier som har två delar, en som går tillbaka två generationer, och en andra som följer deras politiska gärning. De utgår från sin person. Samtidigt väljer de en anspråkslös grund: De har något "att berätta" (Mogård 1991, 5; Leijon 1991, baksidestexten).

Vem skriver memoarer, och varför?

Vem skriver memoarer? Varför skriver man? Den som tvingats avgå? Den som lidit nederlag? Den som sticker ut? Den som går vidare? Vad berättar innehåll och tema om livssituation och intresseinriktning?

Avslut och testamente

Gösta Bohman lämnar år 1981 partiledarskapet efter elva framgångsrika år men kvarstår som ordförande i riksdagsgruppens förtroenderåd för ytterligare ett år. Han lämnar riksdagen 1991. Författaren Bohman, liksom en gång politikern, agerar motvilligt men låter sig slutligen övertalas av förläggaren att skriva sina memoarer.

Han är den framgångsrike politikern. Historien lär att segraren skriver sin egen historia. Han behöver inte försvara sig själv eller sin politik. Han avgår av åldersskäl. Han behöver inte skaffa sig en ny startpunkt i livet. "Först nu är loppet löpt." (Bohman 1983, 19).

Bohman är helt inriktad på att beskriva ett händelseförlopp, ibland nästan dramaturgiskt. Vi får inledningsvis en bakgrund till hans personliga liv och politiska karriär. Han söker inga rötter. Han förefaller vara en person med starka fästen i det yttre. Han är på sitt sätt en vildmarksmänniska: Det är dem han djupast respekterar. Han känner och förstår dem och deras livsvillkor.

Bohman vill inte vara personlig (1983, 20ff). Han stannar för att "skildra vissa intressanta" inrikespolitiska skeenden och "...söka, om inte hela sanningen så i vart fall en rimlig förklaring till varför det blev som det blev." Han vill kartlägga det "politiskt-psykologiska spelet" (1984, 310ff). Han har således en mycket ambitiös ansats, samtidigt som han som författare vill ställa politikern Bohman i bakgrunden. Till sin egen roll intar han ett ödmjukt förhållningssätt, som annars inte förknippas med politikern Gösta Bohman.

Huruvida en publicering av hans minnen skulle kunna väcka en diskussion om illojalitet mot partiet är en fråga som inte ställs. Han resonerar kring subjektivitetsproblemet och

kommer fram till att han återger sin syn (1983, 20ff).

Avbrott och nyorientering

För Ulf Adelsohn är situationen en helt annan. Han har lämnat partiledarskapet för moderaterna 1986 efter två förlustval för borgerligheten. Han har själv valt sin avgång – men hade han annars tvingats att avgå? Hans tidigare karriär hade varit spikrak mot toppen, partiledarskapet. Han hade varit yngst i olika positioner. Han hade gjort sitt bästa. Kanske var detta hans första erfarenhet av att lida nederlag.

Det förefaller symptomatiskt att det är just Adelsohn som ger ut en dagbok. Det är minnesanteckningar, avspeglingar från det dagliga livet som partiledare. Inga förklaringar, ingen drift till ideologisk strid. Adelsohn måste vara en människa som söker efter en ny roll i sitt liv. Väntan och nyorientering är hans livsposition snarare än ett starkt behov av att skapa sig en ny plattform. Han är 45 år. Han vet ännu inte vart han ska ta vägen med sig.

Nu är det just en dagbok Adelsohn ger ut, men hade han önskat skriva memoarer, hade han med all säkerhet fått dem förlagda. Dagboken kommer efter förslag från en förläggare (Adelsohn 1987, 5). Han har inte något eget syfte. Läsaren inbjuds att ta del av "politikens vardag och politikerns känslor".

Adelsohn reflekterar inte över att en publicering av dagboken skulle kunna väcka en fråga om illojalitet mot partiet. Som hos Bohman är tanken så omöjlig att den inte väcks.

Den som skriver dagbok berättar om sitt privata liv. Under sina fem år som partiledare får Adelsohn två barn, hans åldrige far avlider, modern och systemen drabbas av svår sjukdom. Att smälta dessa omvälvningar och dessutom räcka till för partiledarskapet torde vara mer än nog för varje människa.

Uppbrott och ny start

Kjell-Olof Feldt är en finansminister som lider nederlag för sin politik, samtidigt som han avgår mot partiets önskan. Den s k tredje vägen hade till en början givit sin upphovsman fram-

gångsrykte vida omkring men fött andra reaktioner inom det egna partiet. Han hade inte kunnat fullfölja sin linje. Nederlag i regeringen, men ej i politiken i stort. Att ha rätt, men inte få rätt. Denna hans mycket klivna sits, både före och efter avgången, måste vara mycket svårsmält.

Feldt har ett klart uttalat syfte med att skildra sina "personliga politiska upplevelser" (Feldt 1991, 7ff). Han vill "bidra till att socialdemokratins politiska förnyelse fortsätter och påskyndas". En annan föresats är att främja en "större förståelse för de problem regeringar och partier ställs inför" samt en "bättre insikt i hur svensk demokrati fungerar". Han är en del i en socialdemokratisk folkbildartradition. Hans engagemang i socialdemokratisk idépolitik är obrutet, och han fortsätter att driva arbetet för en förändring. Samma motiv att få till stånd omtänkande och omprövning inom partiet låg bakom utgivandet av *Samtal med Feldt* 1984 (ibid, 183ff). Feldts inlevelse och starka strävan att påverka arbetarrörelsens idéarv visar på en påtaglig målinriktning. Han är en människa som drivs av sin vision.

Anklagelse för illojalitet mot partiet har Feldt tvingats möta tidigare. "Jag insåg att en del inte skulle förlåta mig för detta tilltag." (ibid, 183ff) Som regeringsmedlem hade han offentligt provocerat till debatt i kontroversiella frågor i samtalsboken 1984. Han hade velat utnyttja sin position och auktoritet i syfte att förändra, och han fortsatte med det. Lojalitet som tystnad ställs mot lojalitet som en idé (ibid, 7ff).

Lojalitet riktas dels mot en form, för Feldt partiet, dels mot ett innehåll – idén. Bara den som till sin natur är mycket lojal väljer att stanna kvar och arbeta för förändring. Här finns dock en tidsaspekt – också lojaliteten har en gräns, där formen spricker och idén blir kvar. Den intima gemenskapen upphör.

Feldt skriver boken i "ganska ursinnigt tempo" (ibid, 9). Det ursinnet vittnar om starka drivkrafter. Kanske är det också så att Feldt skriver för att erövra en ny position. Han är 59 år, vill göra något annat och har behov att skapa sig en ny plattform för fortsatt utrymme till engagemang och inflytande.

Temat i boken är kampen mot tiden, mot partiopinionen och för förnyelse och förändring. Samtidigt som han starkt ironiserar över socialdemokratins självbild som folkets goda parti, är det just detta han åstundar. Bakom viljan till förändring finns önskan att behålla förmågan att "motsvara medborgarnas anspråk och möta deras behov".

Feldt är den ende som inte alls berör sitt personliga liv eller sin politiska bakgrund. Detta är helt och hållet en berättelse om en finansministers uppgång och fall. Boken är rik på fakta och har en redovisning av materialsamling och källor.

Avslut för framtiden

Britt Mogård var skolminister i Fälldins regeringar 1976–78 och 1979–82. Med sin självbiografi har hon ett eget syfte. "Varför blev jag som jag blev?" (Mogård 1991, 5) Liksom Anna-Greta Leijon berättar hon historien om sig själv. Perspektivet går två generationer bakåt. Hon skriver om föräldrarna och deras liv, såväl som mor- och farföräldrarna. Hon berättar om barn- och ungdomsåren på prästgården i Tierp, studieåren i Uppsala, äktenskapet, försöken att skapa ett liv utanför hustrurollen. En dag tar hon steget och börjar arbeta som lärare. Hon har funnit en plats för sig. Det är nu hennes eget liv tar sin början; det som tar form inom politikens verksamhetsområde.

Liksom Anna-Greta Leijon vill hon se linjerna av sig själv i en helhetsbild; samtidigt är hon modest – tycker hon har något "... värt att berätta" (ibid, 5).

När hon ger sig i kast med uppgiften har hon avslutat sitt yrkesliv. Perioden som landshövding i Kronobergs län 1983–88 lämnar hon i tacksamhet. "Under de drygt fem åren bemöttes jag som en människa, inte som kvinna, som en kompetent människa. Det är en stor förmån att ha fått uppleva." (ibid, 287) Hon är befriad från ett livs längtan: Hon har bemötts med respekt. Hon kan vara sig själv.

Bokens tema är perspektivet bakåt, hennes personliga liv tills äktenskapet upphör, längtan att finna sig själv samt hennes politiska liv. Framträdande är den starka önskan att utträta

något. Kvinnan Britt ges efter skilsmässan inte något utrymme i biografien. Kanske gav hon sig helt till politiken.

Hon tycks glad åt framgång, men ödmjuk. Hennes drivkraft är att lösa problem, inte att leda andra. Skildringen är förutsättningslös och utan aggressivitet. Hon behöver inte försvara sig eller skapa sig en ny position. Hon är fri. Britt Mogård gör avslut i sitt liv. Hon skriver för att lämna och för att vända sig mot framtiden.

Uppbrott

När Anna-Greta Leijon lämnar riksdagen 1990 ska hon inom kort fylla 51 år. Hon har många yrkesverksamma år framför sig, men framtiden är tom. Hon hade varit socialdemokratins drottning och möjlig efterträdare till Ingvar Carlsson. Hennes tidigare karriär hade varit spikrak och framgångsrik; bara 34 år när hon först blev statsråd 1973, sedan arbetsmarknadsminister och därefter populär justitieminister. Efter valet 1988 har hon inte längre plats i regeringen och lämnar riksdagen 1990. Hennes fall är stort.

Anna-Greta Leijon anger flera motiv för tillkomsten av sina memoarer (Leijon 1991, baksidestexten). Hon vill ge sin version av det som fick henne på fall, Ebbe Carlsson-affären. Hon vill förklara och försvara sin avgång mot anklagelser för illojalitet mot partiet. Också hon är anspråkslös och samtidigt självmedveten på samma sätt som Mogård och Feldt: Hon "har en historia att berätta". Dessutom är det ett arbete hon utför för sin egen skull. Hon berättar om van Gogh som skrivit om fåglarnas ruggningsperioder och den förvandling de då genomgår (ibid, 333). För Leijon är författandet en del i övergången till ett nytt liv.

Bokens tema är hennes livs människor. Det historiska skeendet, samhället och politiken, utgör bakgrunden. Varken Mogård eller Leijon anger något om källmaterial. Det gör de manliga författarna.

Adelsohn och Feldt delar hennes position att söka ny grund, men till skillnad från sina manliga kolleger omfattar hon hela sitt liv när hon berättar sin historia. Som Mogård går hon två

generationer bakåt. Hon talar om föräldrarnas liv, barndomen som fångvaktardotter på Långholmen i Stockholm, skolår och studietid i Uppsala. Politiskt arbete, upplevelser av kärlek, äktenskap och barn. Framför allt ger hon modern en central plats.

Från sitt politiska liv berättar hon bl a om terroristaffären där hon skulle kidnappas och dödas, oppositionsåren 1976–82, nytändningen som justitieminister, Palme-mordet och Ebbe Carlsson-affären. Skildringen av den sista tiden i riksdagen och det slutliga beslutet att lämna den aktiva politiken omfattar även personliga förluster. Hennes mor går bort och en nära politikervän omkommer tragiskt.

Vad vill en politiker?

Politik är att vilja

Ett starkt parti

Ett tema hos Gösta Bohman är faktiskt att han alls inte vill varken göra politisk karriär eller syssla med politiskt arbete. Han blir övertalad att gå vidare. Hans första politiska uppgift är att för Stockholms Handelskammars (där han är yrkesmässigt verksam) räkning inträda som suppleant i Stockholms stads fastighetsnämnd 1942. "Så blev det som det blev. Kompassriktningen var ju strängt taget given från början. Jag drogs motvilligt in i det politiska spelet. Och till sist satt jag fast." (Bohman 1983, 16ff)

"Icke-politikern blev steg för steg politiker" (ibid). När han blir riksdagsman begär han skriftlig garanti från Handelskammaren att hans politiska arbete inte ska påverka hans yrkeskarriär. På samma sätt anger han hela tiden påtryckningar utifrån för att han ska ta nya steg framåt. När han blir partiledare 1970 kommenterar han: "Jag hade inte velat det som skedde. Ändå var det delvis mitt eget fel att det kom att ske, därför att jag inte i tid tagit det steg jag borde ha tagit. Det politiska arbetet hade så fångat mig, att jag dröjt alltför länge. Nu satt jag fast." (ibid, 151) Liknande tillfällen, då han låter sig övertalas att fortsätta vid rodret uppträder under hans långa partiledarskap.

Fåfänga är en mänsklig egenskap, men hade han egentligen velat göra något annat med sitt liv? Lever han med en längtan bort? Samtidigt talar han mycket gott om sina erfarenheter och upplevelser från sitt politiska liv.

Bohmans ambition är att få till stånd dels en borgerlig regering, dels och framför allt ett starkt moderat parti. Han har lärt av 1960-talet, det "dystra decenniet" (ibid, 25ff), då högerpartiet inte visste vad det var och därmed inte heller vad det ville.³ Han lyckas i sin avsikt att skapa ett starkt, nytt och drivande parti. Politik är att vilja.

Nya medel

Feldt för i sin bok ingen uttalad ideologisk diskussion. Han ser inte heller frågan om partiet är till för sin egen skull eller för väljarnas. Uttryckligen för han dock in den humanistiska tanken: "... socialismen måste acceptera både marknadshushållning och kapitalism ... det var vår uppgift att humanisera dessa företeelser, ge dem ett "mänskligt ansikte". (Feldt 1991, 438)

Feldt är individualist. När socialdemokraterna blev oppositionsparti 1976 insåg Feldt "... att livet som 'menig' ledamot [i riksdagsgruppen] inte skulle passa mig. För att stanna kvar i politiken ville jag ha en egen plattform och den skulle finnas inom området ekonomisk-politik." (ibid, 55) Feldt är en handlingsmänniska; han behöver ha makt och en position att verka utifrån. Centralt i hans medvetande är de mål han sätter upp för sitt handlande, och de principer dessa grundas på. Politik är att vilja.

Feldt talar om "de goda gåvornas parti" (ibid, 17). Utan att kommentera redogör han för en teori om valdeltagande som Metallarbetareförbundets ordförande Leif Blomberg formulerat: "... partier som vill få röster från "småfolket", de icke-privilegierade, ... måste få dem att tro att deras villkor skall bli bättre för att de över huvudtaget skall tycka att det är värt att gå och rösta. För partier, som hämtar sina röster från mera privilegierade skikt ... räcker det med att lova att det inte skall bli *sämre*." (ibid, 357)

Som läsare får man tanken att alla löntagare har utgjort privilegierade skikt. Ingen förändring, och i så fall komensation, har varit ledstjärnan de senaste decennierna. Arbetarrörelsens politiska gren är ett reformparti som vänder till "småfolket" som vill en bättre livssituation. Dess fackliga gren strävar i avtal efter att inte få sämre villkor, vilket således strukturellt skulle vara de privilegierades tankemodell. Följdriktigt har det ekonomiska systemet gått åt två håll och spräckt sig på mitten – i likhet med dessa två krafter som sträckte sig åt skilda håll.

Denna inbyggda intressekonflikt utgör ett speciellt problem för socialdemokraterna i regeringsställning. Vad ska de göra när de inte får göra det som de är bra på – att ge till "småfolket"? Feldts lösning är att försöka förändra socialdemokratins idéinnehåll.

Politik som det möjligas konst

Beslut och verkställan

"... jag är mer intresserad av samhällsbygge än samhällskritik." (Adelsohn 1987, 383) Initiativ, ansvar och solidaritet är centrala begrepp i Adelsohns första tal som partiledare 1981 (ibid, s 9). Han betonar arbetslaget; det är samarbete och laganda som gäller. "I varje svårighet ska vi se en möjlighet." Här talar en person som tilltalas av utmaningar, en individualist men ingen ensamvarg utan en som trivs bäst i laget.

Politikens sociala dimension är tydlig för honom. Han är angelägen att betona också sociala aspekter på de problem han behandlar i sina tal. Just därför blir han illa berörd av en ledare i Dagens Nyheter som anklagar honom för att leda "... ett parti för de lyckade ..." (ibid, 56). Han är också medveten om "... de tusentals som bortom rubriker och uppståndelse ... ge enskilda människor stöd i utsatta lägen" (ibid, 10).

För läsaren blir det klart att en människa som borde vara helt uppslukad av sitt arbetes alla plikter och uppgifter kan finna möjlighet att vara till hands för hjälp och stöd till andra. Vid en farbroders sjukdom har Ulf Adelsohn vilja

och tid att samtala med denne på telefon på sjukhuset dagligen. Han gör det med glädje. Det är ingen uppoffring.

En dagbok ger naturligt plats för händelser där man själv påverkar förloppet, men vittnar också om Adelsons "intresse för det exekutiva" (ibid, 7). En mer analytisk läggning hade gett uttryck för mer eftertanke. Adelson är direkt: Politik som det möjligas konst. Denna dragning till beslut och verkställan, det konkreta och handfasta fordrar en klar blick och sunt förnuft för att ge överblick, samt styrka som handlingskraft. En slags "Vilda Västern"-stil i politiken.

Inre kompass

Anna-Greta Leijon anger två förhållanden som drivkrafter i sin politiska karriär. "Att vara rädd och bli satt på plats, det är en del av min uppväxt." (Leijon 1991, 9) Ett revanschbehov präglar henne tidigt. Hon är inte "pappas flicka". Hon ser sig också som en som "... gillar att bestämma och vill gärna ingripa för att ordna upp saker och ting." (ibid, 293) En dominant personlighet med stark ansvars-känsla.

Hon blir tidigt politiskt engagerad. Egna erfarenheter i ungdomsåren från Baskien och kontakter med ANC i Sydafrika ger henne starka upplevelser.

1972 blir hon chef för kansliet på den nyinrättade Delegationen för jämställdhet mellan kvinnor och män. Hon har då arbetat med kvinnofrågor på Arbetsmarknadsstyrelsen i tiotalet år. Nu börjar hennes egentliga politiska karriär. Den ger henne möjlighet att kämpa för modern, och hennes likar i alla generationer. Till skillnad från Britt Mogård står hon modern mycket nära.

Bandet på kvinnoströmmen är genomgående. Först genom modern, sedan bland Järfällas skvinnor, på AMS hos chefen fru Ingeborg; som statsråd har hon möjlighet att välja kvinnor omkring sig. Att vara bland kvinnor ger trygghet.

När socialdemokraterna förlorar regeringsmakten 1976 är de "dåligt förberedda" för oppositionsrollen (ibid, 172ff). Själv blir hon "djävligt besviken" över suppleantplatsen i ar-

betsmarknadsutskottet. Fåfängan har kanske sin plats, men väsentligt är maktbehovet: "Socialdemokrater är samhällsbyggare."

Läsaren får ingen uppfattning att Leijon sätter upp mål i någon strategisk mening. Kanske beror det på att hon så självklart identifierar sig med den arbetarrörelse hon fötts in i, och ur vars mylla hon växt. Med en sådan direkthet och självklarhet i identifikationen följer lätt en brist på distans till det egna handlandet. Utan egentliga mål har hon varit på rätt plats vid rätt tidpunkt – fram tills Ebbe Carlsson började sin privata spaning efter Olof Palmes mördare. En bredd i karaktären har gett henne förmågan att utveckla den roll och anta det uppdrag som situationen krävt.

Hon har själv talat om en "inre kompass" som leder henne (Swedenmark 1991). En konsekvens av en sådan slagruta är kanske att hon inte diskuterar mål hon ställt och val hon gjort. I stället framträder dramatiken i livet. Händelser följer som pärlor på band – med förvånande litet analys för att komma från en ledande politiker. Det är människorna hon mött som träder fram starkast. Kjell-Olof Feldt beskriver politik som det lillas dramatiken (Feldt 1991, 129). Någon definition ger sig inte Leijon in på, men hela hennes historia är fästad i det vardagliga.

Hennes inre drivkrafter är starka. "För mig är politik inte bara administrerande utan också passion och engagemang. Jag tar ofta personligen åt mig även kritik eller ifrågasättande av parti och regering." (ibid, 293) Politiken har då blivit ett instrument för hennes ego: Politik som det möjligast konst, genom henne.

Politik som problemlösning

Britt Mogård är individualist och tidigt klar över sin politiska inriktning (Mogård (1991, 103). Det är högern som gäller för henne. "Dess betoning av ansvar och skyldigheter, inte bara rättigheter, tilltalade mig." Skulle hon som ung idag ha uppfattat moderaterna på samma sätt? Har inte en intresseförskjutning skett från ansvar till egenrätt?

Hon ville åstadkomma något (ibid, 128). Tillfället möter henne i gestalt av en grannfru som frågade "om jag inte kunde tänka mig att

bli suppleant i barnavårdsnämnden för högerpartiet" (ibid, 101ff). Hon går in i partiet, och därmed hade hennes politiska karriär tagit sin början. Hon är ambitiös och seriös. Hon retar sig på "att idéellt arbete inte togs på tillräckligt allvar". I den lokala föreningen tar hon på sig ansvaret att utforma arbetet så att det blir effektivt och därmed stimulerande för medlemmarna. Där lär hon sig förstå "vad politik är och vilka man arbetar för". Det "ovanifrånsperspektiv" hon ser "ofta präglar politiker har nog sin grund i att de inte tvingats möta medborgarna ...".

Själv har Mogård "aldrig velat "bli något", däremot ville jag utträta något" (ibid, 128). Själv är hon i bakgrunden, med uppgiften i förgrunden. Att utträta något är att ställa sig till förfogande, att lösa problem. Hon har ett utpräglat förnuftsbestämt och framåtsyftande angreppssätt i och till politiken. "För den som hela tiden vill lära sig mer och lära sig något nytt, finns det inte något bättre än att engagera sig i politiskt arbete" (ibid, 105ff). En lärande inställning är grundvalen i hennes eget liv.

Med den utgångspunkten blir det naturligt att hon yrkesmässigt arbetar sin lärare. Följriktigt engagerar hon sig politiskt främst i utbildningsfrågor. Arbetet 1965–67 för ett utbildningsprogram i partiet ser hon som rikt-punkt för sitt tänkande (ibid, 123). "En grundläggande förutsättning för mänskligt liv är utveckling. Människan lär mer och mer för varje dag, från det att hon föds och hela livet igenom ... Vad som skall *läras ut* är bl.a. en förmåga att utveckla en personlig livsstil som inte i varje ögonblick måste stöttas av en auktoritet." Politikens grundtanke är hos Mogård problemlösning.

Driften att få utträta ger Mogård ett personligt behov att skapa en plats för sig, där hon har utrymme att verka. Hon tillfrågas som skolminister vid ett tillfälle hur hon trivs med att ha makt. "Tycker du inte att makt klär mig?" svarade jag och tyckte själv att jag blomstrade" (ibid, 229).

Vem lämnar, och varför?

I mål

"Först nu är loppet löpt." (Bohman 1983, 19) Han kunde inte lämna spåret förrän han kommit i mål. Den bild Gösta Bohman tecknar av sig själv anger kluvenhet. Plikten och ansvaret är förenat med politiken: identiteten bildad i och knuten till yrkeskarriären.

Livsforloppet ställer naturligtvis villkoren. Han är 60 år när han tillträder som partiledare 1970. På den posten får han elva framgångsrika år. Han är klar över att den aktiva politiska verksamheten måste komma att avta men kvarstår som riksdagsman ännu fram till 1991 års val.

En väg ut

"Det är en stor glädje att kunna säga att alla, och jag menar alla, har varit minst lika vänliga och trevliga mot mig när jag avgått som de var när jag var partiordförande." (Adelsohn 1987, 8) Ulf Adelsohn växte in i uppgiften men den blev aldrig en del av honom. Redan ett halvår efter tillträdet är hans känsla "Borde nog aldrig lämnat Stadshuset." (ibid, 57) Under 1982 kommer också tanken att avgå vid partistämman 1984 (ibid, 182). Denna kvarstår under 1983. I april 1984 inser han "... att ansvaret gör att jag måste ta en period till. Men blir det mycket mera gnäll och blir det något bråk kan jag avgå på grund av det." (ibid, 219f) Han väntar på ett tillfälle.

Valnederlaget 1985 gör Adelsohn "hundra procentigt klar på" att lämna över till någon annan. Han vill inte tvingas utan "tänker förekomma" (ibid, 318ff). Beslutet om avgång har han bestämt sig för att meddela våren 1986. Mordet på Palme ändrar hans agenda men inte hans beslut. "Mitt problem är att jag är den enda som inser att jag nått och passerat zenit ... Tvärtom tror jag att nu behövs det någon ny. Vårt parti fungerar så och jag fungerar så som människa." De goda opinionsundersökningarna våren 1986 öppnar vägen ut för honom. "... nu förstår folk om du avgår men ingen kräver det." (ibid, 370ff) I juni 1986 offentliggörs avgången.

”För egen del är lättningen monumental. Det är gudomligt skönt att ha kommit ut ur denna olyckliga spiral.” (ibid, 375ff) ”... för första gången på många år ... jag inte har dåligt samvete för att jag är ledig.” Plikten bjöd sex års väntan på en väg ut.

När det slutgiltiga avgörandet är nått är det flera yttre faktorer som inverkar. Fälldin hade tvingats avgå under förnedrande former (ibid, 340). Mordet på Olof Palme får Adelson att fundera över sin egen och familjens säkerhet (ibid, 322).

Känslomässigt är Fälldins avgång en stor förlust och lämnar honom med en ensamhetskänsla i politiken (ibid, 342). Han vill inte heller ägna sig åt ”skuggboxning” – oppositionspolitik (ibid, 320f). Dessutom är hans integritet trängd (ibid, 318ff). Han vill ”... leva ihop med barnen och med Lena, ett fritt liv utan någon publik anstormning.”

Hans åsikter, det han vill av sig själv, är i samklang med det han vill för sig själv. Ta svaret, men klarar man inte målet ska man gå – och han vill bryta upp, för han trivs inte som organisationens ”fånge” (ibid, 349).

Adelson stannar i riksdagen men försvinner från rampljuset. 1992 tillträder han som landshövding i Stockholms län. Han är åter i blickfånget och tillbaka på den politiska arenan, som tjänsteman.

Pånyttfödelse

Feldts första period som finansminister hade varit framgångsrik. Emellertid, i maj 1985 hotar han inför regeringen att avgå (Feldt 1991, 232). Det är förflugna ord, men ... Han hade börjat tycka att han framstod som den som ingen lyssnade på (ibid, 242ff). Moraliska betänkligheter börjar bekymra honom. Valrörelsen 1985 är inte ”sann”. Han fattar beslutet att avgå sommaren 1986, såvida inte hans arbetsvillkor ”radikalt” förbättras.

Så inträffar det som förändrar planen för avgång för Feldt som för Adelson och Leijon. Till skillnad mot Leijon är dock Feldt oförändrat definitiv (ibid, 274f). Han måste förbli i regeringen ännu ”ett bra tag”. ”Men jag övergav inte min grundinställning: jag ville ha ett liv

till, efter politiken.” Beslutet är fattat; nu väntar han rätt tillfälle.

Valet 1988 kännetecknas för Feldts del av trötthet och stor arbetsbelastning (ibid, 375f). Hans plan är nu att avgå före 1991 års val. Hösten -89 informerar han sin regeringschef. Det famösa stoppaketet i februari 1990 blir droppen. Han författar sin avskedsansökan, men känner sig tvingad att göra ”ett sista offer på lojalitetens altare” (ibid, 459ff). Feldt bär förnedringen att vara den som presenterar ett ekonomiskt program som helt strider mot hans principer.

Hos Feldt är naturligtvis den idémässiga faktorn ett starkt motiv i hans önskan att lämna det politiska livet. Han hade lidit politiskt-sakligt nederlag i regeringen och kunde inte leda en politik, som var motsatt hans kunskaper, erfarenheter och åsikter. Dessutom inverkar krafter av inre natur. Arbetsbördan och många besvikelser utlöser en stor leda. Härtill kan man ana en djup upplevelse av frågan: ”Betyder det något för någon annan?” – ”Det som hände mig under 1985 års valkampanj var att jag för första gången kom de socialdemokratiska sympatisörerna och väljarna riktigt nära.” (ibid, 236) Det var ett genomgripande och uppskakande möte. ”Jag minns ansiktena som var vända mot mig i eftermiddagssolen. Jag tyckte mig se tillit och förtroende – man trodde på vad jag sade. Men själv kände jag ett växande tvivel på att jag talade sanning – att undret skulle bli verklighet.” (Feldt 1991, 241) Att driva en politik man inte riktigt tror på är en sak; något helt annat är att göra detsamma efter att ha skådat djupt i ögat på den man talar till. Tillit och förtroende är känslor som väcker önskan till sanning. När människan öppnar sin själ berörs hon i djupet.

Feldt lämnar regeringsarbetet och finansdepartementet den 13 februari 1990: ”... ett nytt liv skulle börja.” (ibid, 469)

Utan mening

”Nu visste jag inte längre meningen med vad jag höll på med. Allvarligast var att jag tyckte att jag befann mig i dåligt sällskap ...” (Mogård 1991, 254f). Britt Mogård visste inte längre varför hon sysslade med politik och vad hon

ville uppnå. I samband med partiledarvalet 1981 förlorade hon sin centrala ställning i partiet. Samtidigt som hon känner sig sviken av partiet, är hon medveten om att "... inga löften hade ju givits." Dessutom medverkar en tilltagande leda vid det politiska livets villkor till att hon går in i en identitetskras. Hon känner motstånd mot tanken att ständigt "slås" och känna sig "exploaterad". Detta antyder utanförskap men även antagonism. Livet ger henne en utväg. Hade hon annars blivit kvar som riksdagsledamot med återkommande plågor och tankar att lämna politiken?

Olof Palme och den socialdemokratiska regeringen erbjuder Mogård 1982 uppgiften som landshövding i Kronobergs län i Växjö. Att gå in i ett nytt liv är inte enkelt för henne, men hon accepterar erbjudandet. Hon förmedlar en djupt känd erfarenhet av befrielse och tacksamhet från dessa arbetsår i Växjö. 1988 återvänder hon till Stockholm fri, och, syns det, helad för "nästa fas i livet" (ibid, 287).

Sviken

"Skulle jag, om jag varit mindre utarbetad och nedstämd, ha valt att istället [för att lämna] frondera öppet i riksdagen och personligen och på plats mött allt avståndstagande? Det går inte att svara på." (Leijon 1991, 338f) När avgörandet sker för Leijon är tröttheten den starkaste faktorn.

Redan före Ebbe Carlsson-affären har hon ställts inför tanken på avgång. I början på 1986 gör en konflikt med Feldt om ansvaret för nivån på arbetslöshetsförsäkringens dagpenning att hon kräver en offentlig ursäkt (ibid, 228ff). Mordet på Olof Palme förändrar helt hennes tankar om avgång. När hon sedan utnämns till justitieminister ger de nya uppgifterna henne en nytändning. I samband med avgången ur regeringen 1988 får hon Ingvar Carlssons löfte om "en tung post". Hon har förlorat sin position, men partiet slutet tätt omkring henne.

Leijon är förödmjukad men har ännu inte mist sin identitet som drottning. Ordförandeskapet i riksdagens finansutskott kan hon endast uppleva som en "transportsträcka" (ibid, 329ff). Sedan kommer också sveket – hon får

ingen tung post. Politiskt tas en utbyggd föräldraförsäkring ifrån henne. Till detta kommer sorgen efter en nära vän och efter modern.

Det som blir kvar är kärnan, det som hon en gång trodde på: idén, arbetarrörelsen som sådan. Jeanne d'Arc försökte en gång bevisa att hon var lojal mot Gud men inte kunde följa kyrkans bud. Debatten om Anna-Greta Leijons illojalitet – likväl som för Feldt – liknar väl denna klassiska konflikt. "Lojalitet har fler dimensioner än den vertikala." (ibid, 338) Människorna i toppen har hon skilt sig från.

Anna-Greta Leijon tvingas söka ny väg i livet. I avgången möter hon tomheten: "före detta och utan titel" (ibid, 340). "Jag har, bortsett från oppositionsåren, levt i en kreativ, nyskapande arbetsgemenskap." (ibid, 330) Kanske känner hon sig själv så väl att hon inser att hon behöver vara sin egen trädgårdsmästare.

Sammanfattning

Att försvara, förklara eller bjuda in

Författarna har skilda utgångspunkter men har, utom Bohman, lämnat politiken efter att i olika avseenden lidit nederlag. De behöver nya former för sin verksamhet – gå vidare. Feldt och Leijon sticker ut genom att deras avgång sker under omständigheter som är emot partiledningens önskan.

De två kvinnorna, Mogård och Leijon, berättar historien om sig själv och sin familj två generationer bakåt. Genom dagboken lämnar Adelsohn ut sin person. Bohman ger läsaren en kort personlig bakgrundsteckning. Om Feldt får vi inget veta.

Feldts och Leijons böcker försvarar egna uppfattningar och positioner. Feldt fortsätter dessutom att föra kampen för sina idéer. Det är även ett försök – som lyckades – att muta in skrivningen av 1980-talets ekonomiska politiska historia.

Feldt och Leijon behöver skapa ett nytt yrkesliv. Detta gäller även Adelsohn. Han ger oss en inbjudan att lära känna, bli delaktig i ett liv.

Bohman och Mogård vill förklara: Bohman vissa politiska skeenden och Mogård sitt liv. För dem är livspositionen en annan. Den åldersgräns de passerat ger dem lång överblick och en naturlig önskan att söka förklara och göra förståeligt, för sig själva och för andra.

Bohmans, Feldts samt även Mogårds böcker kan också ses som testamenten. De söker ge vidare särskilda erfarenheter och insikter, lärdomar ur livet.

Tre handlingslinjer

Politik brukar betecknas som en fråga om vilja, eller som det möjligas konst. Här skönjes också en tredje linje.

Ett eget och långsiktigt syfte i sitt arbete uppvisar Bohman och Feldt. De agerar utifrån visioner mot konkreta mål. Bohman är en icke-politiker med militär erfarenhet som blev politiker. Hans primära intresse är den styrka – partiet – som behövs för att ge ideologin kraft. En ny ekonomisk politik är Feldts vision. Det som skulle ha varit hans styrka, partiet, blev hans nederlag. De är strateger i sitt handlande, och för båda gäller att politik är att vilja.

Adelsohn vill leda sitt parti och borgerligheten till regeringsmakten. Det är hans uppgift. En naturlig känsla för vänskap eller, i politiken, en vilja att finna praktiska lösningar, att komma överens, danar en politik som det möjligas konst. Sitt engagemang har han främst i människorna. Han har ett utpräglat frihetsbehov; av plats för sig själv och sitt eget liv.

Leijons starka identifiering med arbetarrörelsen begränsar möjligheterna till egna strategiska positioner. Med det täta bandet till modern blir kvinnors självständighet och ekonomiska villkor ett väsentligt värv för henne. Hon är en problemlösare, och det gör politiken också för henne mer till en fråga om det möjligas konst. Hon delar med Adelsohn känslan för praktiska problem och snabba beslut – ett slags Vilda Västern-stil i politiken, som för Leijon blir hennes fall med Ebbe Carlssons rekommendationsbrev.

Hos Mogård är politik inte en fråga om att vilja – strategiskt, men inte heller främst vad som är möjligt – taktiskt. Drivkraften förefal-

ler springa ur insikter från egna erfarenheter. Politik som ett antagande om ett rationellt, metodiskt beteende som främst grundas i att syfta framåt. En slags pågående individuationsprocess utifrån ett personligt ansvar med rättigheter och skyldigheter. Utbildningspolitiskt beskriver Mogård själv detta som att lära ut lärande.

Avslut eller pånyttfödelse

Gösta Bohman, Ulf Adelsohn och Kjell-Olof Feldt lämnar sina poster. Såväl för Bohman som Adelsohn är avgången länge aviserad. För Bohman naturligen av åldersskäl. Adelsohn hade velat arbeta för en borgerlig regering. Det var också ett personligt val av utrymme för familjen. Han håller diskussionen om sin avgång öppen med sina närmaste medarbetare under flera år. Han valde och hade möjlighet att invänta en opinionsmässig uppgång för sitt parti. Skilsmässan sker i enighet och utan bitterhet. Både Bohman och Adelsohn kvarstår i riksdagen.

Feldt vill sedan länge ett nytt liv. Han hade tidigare informerat sin regeringschef om planen att avgå, men när det sker är det efter ett personligt politiskt nederlag och mot partiledningens önskan. Han lämnar ett parti i kris.

Mogård och Leijon får inte det fortsatta politiska förtroende de önskar och lämnar politiken. Mogård hade förlorat sin känsla av mening i det politiska arbetet. Båda erfar känslan av svek; Mogård utan givna löften, och Leijon med brutet löfte. I det längsta söker partiledningen hålla kvar henne. Hon lämnar Ebbe Carlsson-affären efter sig. Dessutom anger hon politiska skäl, när hon lämnar riksdagen.

Den goda vänskapen består, där skilsmässan förberetts och avgången accepterats. Den som lämnar scenen med problem efter sig, utan att ha städat färdigt, har konflikter bestående. Symptomatiskt har Feldt och Leijon anklagats för illojalitet mot sitt parti, när de publicerar sina memoarer.

Hos Adelsohn och Feldt är befrielsen och lättningen att få lämna påtaglig och uttalad. Perioden som landshövding i Växjö helar och pånyttföder Mogård. Sveket och uppbrottet

har för Leijon ännu inte färgats och fyllts av tiden. Hennes känsla av tomhet är framträdande.

De finner nya former för sina liv. Bohman behåller ännu 1992 sitt arbetsrum i riksdagshuset. Adelson är tillbaka på det exekutiva planet, som landshövding. Feldt är verksam som opinionsbildare och skribent, liksom även Mogård i viss utsträckning. Leijon återkommer till arbetsmiljöfrågor, som chef för Arbetsmiljöinstitutet.

Slutsatser

Vad var det värt?

De för varje människa avgörande frågorna ges ingen egentlig belysning i de valda minnesteckningarna. Kanske är de för privata. Kanske når de för djupt. Något erfar vi dock. Bohman uttrycker tacksamhet; om hans uppförde yrkeskarriär var värt priset får vi inte veta. Uppenbarligen var partiledarskapet för Adelson alltför kostsamt. Mogård är den som har en mening i uppgiften, att utträta något. Näf hon förlorar känslan av det meningsfulla i politiskt arbete vill hon inte längre betala. Svek, brutna löften är för Leijon för tungt att bära.

Genom det omskakande mötet med de socialdemokratiska väljarna i valrörelsen 1985 låter Feldt läsaren ana vidden av frågan "Betydde det något för någon annan?" Vad han gör har innebörd för andra, enskilda människor. Denna insikt ger känslomässig relief till hans intellektuella ståndpunkt om den ekonomiska politiken.

Samstämmighet mellan en djup inre erfarenhet, eller en stark känslomässig insikt i mötet med andra, och med en intellektuell position eller uppfattning, har varit avgörande för beslut om uppbrott. (För Bohman är processen naturligen en annan.)

Det som blir kvar är erfarenheten, värd att ge vidare.

Vad vill man?

Två strategier, Bohman och Feldt, vars politik är att vilja, som ändå är olika. Adelson och Leijon, som söker lösningar av det möjliga, i det möjliga, ändå olika. Feldt och Leijon hämtar identitet och kontur i arbetet. Adelson och Mogård sätter uppgiften främst. Adelson hämtar sitt uppdrag utifrån. Ur en inre bestämmelse skapas Mogårds uppgift. Bohman formades utanför politiken. Helt utanför partipolitikens räckvidd finns olika typer av politiker, som ser olika typer av problem med olika typer av lösningar. Häri ligger ett specifikt bidrag som politiska minnesteckningar kan tillföra vår kunskap om politiken.

Gunnel Arvidsson

Noter

1. Som tyskarna säger. Citat från Matthias Claudius' (1740–1815) *Urian's Reise um die Welt*.
2. Gösta Bohman, 1983, *Så var det*, ca 8400 ex; Gösta Bohman 1984, *Maktskifte*, ca 8400 ex; Ulf Adelson 1987, *Partiledare*, ca 13000 ex; pocket 1988 ca 9000 ex; Kjell-Olof Feldt 1991, *Alla dessa dagar...* ca 120000 ex; pocket 1992 ingen uppgift om upplaga; Anna-Greta Leijon 1991, *Alla rosor ska inte tuktas*, ca 60000 ex; pocket 1992 ingen uppgift om upplaga; Britt Mogård 1991, *Summa summarum*, ca 5000 ex.
3. Måhända en parallell till socialdemokratin idag?

Litteraturförteckning

- Adelson, Ulf, 1987, *Partiledare. Dagbok 1981–86*. Stockholm: Gedins förlag.
- Bemler, Gunnar & Bjerkman, Anders, 1990, *Den sociala biografien*. Göteborg: Daidalos.
- Bohman, Gösta, 1983, *Gösta Bohman berättar. Så var det*. Stockholm: Bonniers.
- Bohman, Gösta, 1984, *Maktskifte*. Stockholm: Bonniers.
- Feldt, Kjell-Olof, 1991, *Alla dessa dagar... I regeringen 1982–1990*. Stockholm: Norstedts.

- Leijon, Anna-Greta, 1991, *Alla rosor ska inte tuktas!* Stockholm: Tiden.
- Milliot, Vincent & Neveu, Erik, red, *Les "Mémoires" de la Politique. Mots/Les Languages du politique*, nr 32 (temanummer), september 1992.
- Mogård, Britt, 1991, *Summa summarum. Rötter, levnad, ståndpunkter*. Stockholm: Norstedts.
- Swedenmark, Eva, 1991, "Lejontass mjuk men vass" i *Fönstret* nr 11 1991.
- Tigerstedt, Christoffer, Roos, J P & Vilko, Anni, red, 1992, *Självbiografi, kultur, liv. Levnads- historiska studier inom human- och samhällsvetenskaperna*. Stockholm: Symposion.
- Wrede, Johan, 1989, "Varför just biografiskt-psykologiskt? Till frågan om biografins relevans i litteraturforskningen." i von Platen, Magnus, red, *Den litterära biografien*. Göteborg: Almqvist & Wiksell International.
- Wuthenow, Ralph-Rainer, 1990, *Europäische Tagebücher. Eigenart, Formen, Entwicklung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Franska parlamentsvalet 1993

Det franska parlamentsvalet 1993 blev en seger för de borgerliga partierna trots att de knappast vann en enda röst jämfört med valet 1988. Orsaken till denna seger utan väljarvinster är att socialistpartiet gjorde sitt sämsta val sedan ombildningen 1971, samtidigt som varken Les Verts (De Gröna), Ecologisterna eller Front National, partier som attraherade mer än en femtedel av väljarna, fick något inflytande i Nationalförsamlingen.

Valet i Frankrike 1993 hölls i ett klimat av starkt politikermissnöje. Dels hade Frankrike haft ett antal politiska skandaler som alla handlat om politiker som fuskat eller smitit från sitt ansvar, dels var medborgarna missnöjda med att regeringen inte kunnat göra något åt hög arbetslöshet och ekonomisk lågkonjunktur. Partisystemet var förändrat i så motto att det bredvid höger- och vänsterblocket klivit fram en grupp av gröna partier. Frankrike hade därmed fått ett modererat tvåblocks-system. Vänsterblocket består idag av socialistpartiet och kommunistpartiet, högerblocket av gaullisterna och UDF, därutöver finns det extrema högerpartiet Front National samt tre gröna partier; les Verts, Ecologisterna samt Nya Ecologisterna.

Resultatet av valet blev en borgerlig regering där gaullistpartiet (RPR) erövrade pre-

miärministerposten, utrikesministerposten och ansvaret för budgeten. Ett parti med dryga 25 procent av väljarna bakom sig innehar därmed en avsevärd maktposition. Trots detta berodde den borgerliga segern framför allt på att socialistpartiet förlorade nästan hälften av sina väljare till partier som inte fick några platser i parlamentet.

Valkampanjen

Under hela valkampanjen duggade opinionsundersökningarna tätt, ända fram till den dag en vecka före valet när de inte längre fick publiceras. Alla undersökningar pekade i en riktning; de gröna partierna skulle göra succé och socialistpartiet skulle förlora halva sin väljarkår.

Opinionsundersökningar som publicerades mellan 9 januari 1992 fram till en vecka före valet visade på ett stöd på 12 till 20 procent av väljarna för de Gröna och Ecologisterna, den lägre siffran representerar undersökningarna närmast före valet. De gröna partierna hade haft förhållandevis stora framgångar i det regionalval som hållits på våren 1992 liksom i Europavalet 1989. Det var också ganska klart i alla undersökningar att socialistpartiet skulle förlora stora delar av sin väljarkår. I februari förutspåddes Parti Socialiste (PS) få omkring 20 procent av rösterna, vilket också blev fallet.